

**Διεθνές Δίκαιο ή Δίκαιο του Ισχυροτέρου;
Ιστορική και Φιλοσοφική θεώρηση του ζητήματος
(Α΄ Μέρος)**

Ιωάννης Σταμούλος

Δρ. Φιλοσοφικής Σχολής Α.Π.Θ.

Επιστημονικός συνεργάτης Στρατιωτικής Σχολής Διοίκησης και Επιτελών

Εισαγωγή

Για να διερευνήσουν θεμελιώδη ανθρωπολογικά και πολιτικά ζητήματα, φιλόσοφοι, θεολόγοι, διανοούμενοι και επιστήμονες επιχείρησαν με τους στοχασμούς τους ανατομή της ανθρώπινης φύσης, χωρίς να έχουν καταλήξει αν αυτή είναι καλόβουλη ή κακόβουλη. Ο Φλωρεντίνος πολιτικός στοχαστής και συγγραφέας Niccolò Machiavelli (1469 - 1527) πίστευε ότι οι άνθρωποι είναι «αχάριστοι», «ασταθείς», και «υποκριτές». Από τη φύση τους είναι φιλόδοξοι, καχύποπτοι και κακοί, οπότε ενεργούν πάντοτε με κακοήθεια και ποτέ δεν πράττουν το καλό πάρα μόνο από ανάγκη. Ο Άγγλος φιλόσοφος Thomas Hobbes (1588-1679) διέκρινε στο ανθρώπινο είδος «την αιώνια και ασίγαστη επιθυμία για ισχύ», η οποία δε σταματά παρά μόνο με το θάνατο. Οι βασιλείς που διαθέτουν μεγάλη ισχύ προσπαθούν να την εξασφαλίσουν με νόμους στο εσωτερικό και με πολέμους στο εξωτερικό. Κι όταν πετυχαίνουν το σκοπό τους, παρασύρονται από νέες επιθυμίες: τη δόξα που θα κερδίσουν από νέες κατακτήσεις, τις ανέσεις και τις σαρκικές απολαύσεις ή επιζητούν να αποσπάσουν το θαυμασμό και την κολακεία των συνανθρώπων τους για τις ικανότητές τους σε μια τέχνη. «Οι προφορικές δεσμεύσεις είναι πολύ αδύναμες για να αναχαιτίσουν την ανθρώπινη φιλοδοξία, την πλεονεξία, το θυμό και άλλα πάθη [...]». Ο Γερμανός φιλόσοφος Immanuel Kant (1732-1804) υποστήριξε ότι «στον άνθρωπο υπάρχει μια φυσική ροπή για το κακό», αν και αναγνώριζε ότι «η πρωταρχική καταβολή [...] είναι μια καταβολή για το αγαθό». Τις φυσικές καταβολές του ανθρώπου, οι οποίες τον ωθούν να χρησιμοποιεί το Λόγο [=λογικό], τις καλλιεργεί η Φύση, που έπλασσε τους ανθρώπους «ασυνεννόητους, ματαιόδοξους και εριστικούς, αδιάκοπα διψαλέους για υλικά αγαθά ή για κυριαρχία!», ώστε «διαμέσου των πολέμων [...], έπειτα από μια γενική εσωτερική εξάντληση των δυνάμεών τους, [...] να βγουν από τη χωρίς νόμους κατάσταση των αγρίων και να συνασπισθούν σε μια κοινωνία εθνών, όπου κάθε κράτος, ακόμη και το πιο μικρό, θα μπορεί να περιμένει την ασφάλεια και το δίκιο του όχι από τη δική του ισχύ ή από δική του δικαιοκρασία, αλλά μόνο απ' αυτή τη μεγάλη κοινωνία των εθνών (το κοινό των Αμφικτυόνων), από μια συλλογική δύναμη και από την απόφαση που θα παίρνει σύμφωνα με νόμους η συλλογική βούλησή της».

Απ' την άλλη πλευρά, μια μερίδα του φιλοσοφικού κινήματος των Σοφιστών, κέντρο δράσης του οποίου υπήρξε η Αθήνα κατά το δεύτερο ήμισυ του 5ου αιώνα π.Χ., υποστήριζε πως «δίκαιο δεν είναι τίποτε άλλο απ' ό,τι συμφέρει στον πιο ισχυρό» κι ότι από τη φύση του ο δυνατότερος δεν εμποδίζεται από τον αδύναμο, αλλά τον εξουσιάζει και τον καθοδηγεί.

Τις αντιλήψεις αυτές θα αναπτύξει ο συγγραφέας στο δεύτερο μέρος του άρθρου, επιχειρώντας να αναδείξει την αρχαία ελληνική σκέψη ως εργαλείο κατανόησης και ερμηνείας ζητημάτων, τα οποία απασχολούν διαχρονικά τον άνθρωπο, όπως αυτά που αφορούν στις διεθνείς σχέσεις. Υλικό για τη φιλοσοφική προσέγγιση του θέματος αντλεί από τα ιστορικά γεγονότα που ακολουθούν.

Τα ιστορικά γεγονότα: Η άνοδος του Adolf Hitler στην εξουσία και η ανατροπή της μεσοπολεμικής διεθνούς τάξης πραγμάτων.

Η λήξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου επισφραγίστηκε με μια σειρά συνθηκών, σύμφωνα με τις οποίες η διεθνής κοινότητα επιχείρησε κατά τη Διάσκεψη Ειρήνης του Παρισιού να αποκαταστήσει την ειρήνη και την ασφάλεια σ' έναν κόσμο που δοκιμάστηκε φριχτά από μια μεγάλη ανθρωποσφαγή. Ανάμεσα σε αυτές, η πιο σημαντική θεωρείται η Συνθήκη των Βερσαλιών, η οποία υπογράφηκε μεταξύ των νικητριών Συμμαχικών και Ενωμένων Δυνάμεων, και της ηττημένης Γερμανίας στις 28 Ιουνίου του 1919 στην Αίθουσα των Κατόπτρων του Ανακτόρου των Βερσαλιών.

Στο πλαίσιο της Διάσκεψης, εκτός από τις συνθήκες, διατυπώθηκαν και νέες αρχές Διεθνούς Δικαίου, τις οποίες εξέφρασε ένας νεοσύστατος οργανισμός, η Κοινωνία των Εθνών. Η ιδέα για τη δημιουργία μιας τέτοιας διεθνούς ένωσης ταυτίστηκε ιστορικά με το πρόσωπο και τη δράση του Αμερικανού Προέδρου Woodrow Wilson, αν και δεν υπήρξε προσωπική του σύλληψη.

Woodrow Wilson (1856-1924)

Την εποχή που η Ευρώπη βίωνε τα δεινά του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, η αμερικανική κοινή γνώμη ήταν σταθερά προσανατολισμένη στην πολιτική του απομονωτισμού, την οποία εξέφραζε ο Πρόεδρος Wilson με σαφείς δηλώσεις περί ουδετερότητας. Ωστόσο, η ουδετερότητα δεν ήταν εύκολο να διατηρηθεί. Οι Γερμανοί, ως αντίδραση στον αποκλεισμό που τους επέβαλαν οι Βρετανοί, ακολούθησαν μια ανάλογη τακτική αποκλεισμού των Βρετανικών νήσων με το όπλο των υποβρυχίων. Η βύθιση του βρετανικού υπερωκεανίου, *Lusitania*, στις 7 Μαΐου του 1915, και του γαλλικού επιβατηγού πλοίου *Sussex* στις 24 Μαρτίου του 1916 από γερμανικά υποβρύχια, χωρίς προειδοποίηση, συγκλόνισαν την αμερικανική κοινή γνώμη και τον Πρόεδρο Wilson, ο οποίος προειδοποίησε το Βερολίνο ότι, αν εξακολουθούσε αυτές τις βάρβαρες μεθόδους δράσης, οι Ηνωμένες Πολιτείες θα διέκοπταν τις σχέσεις τους με τη Γερμανία. Παρόλα αυτά, στις 31 Ιανουαρίου του 1917, η κυβέρνηση της Αυτοκρατορικής Γερμανίας ανακοίνωσε ότι θα εξαπέλυε έναν πόλεμο υποβρυχίων, χωρίς όρια, εναντίον όλων των πλοίων, πολεμικών ή ουδέτερων, τα οποία θα εισέρχονταν στις ευρωπαϊκές ζώνες πολέμου. Αυτή η απόφαση ισοδυναμούσε με κήρυξη πολέμου κατά των Η.Π.Α., και συνιστούσε άμεση απειλή σε βάρος των αμερικανικών εμπορικών συμφερόντων και της ζωής Αμερικανών πολιτών. Την ήδη τεταμένη ατμόσφαιρα πυροδότησε ο Γερμανός υπουργός των Εξωτερικών, Δρ. Alfred Zimmermann, ο οποίος ζήτησε από τον πρεσβευτή του στο Μεξικό να διαπραγματευτεί μια συμμαχία μεταξύ των δύο χωρών, δαλεάζοντας τους Μεξικανούς με την ανάκτηση του Τέξας, του Νέου Μεξικού, και της Αριζόνας. Υπήρχε,

άλλωστε, κι ένας ευρύτατα διαδεδομένος φόβος στην αμερικανική κοινή γνώμη ότι η ήττα των Συμμαχικών Δυνάμεων στην Ευρώπη θα έστρεφε τη γερμανική επιθετικότητα κατά των Η.Π.Α.

Η απειλή των υποβρυχίων επιτάχυνε την αμερικανική εμπλοκή στον πόλεμο. Έτσι, στις 6 Απριλίου του 1917, οι Η.Π.Α. κήρυξαν τον πόλεμο στη Γερμανία. Ωστόσο, ο Αμερικανός πρόεδρος συνειδητοποίησε ότι ο κίνδυνος των γερμανικών υποβρυχίων δεν επαρκούσε για να συνεγείρει τους πολίτες. Γι' αυτό και προσέδωσε στα επιχειρήματά του ένα ιδεαλιστικό περιεχόμενο, το οποίο ταυτιζόταν με τις προσωπικές του πεποιθήσεις.

Πραγματικά, ο Wilson αποστρεφόταν τα ευρωπαϊκά πολιτικά αξιώματα της ισορροπίας των δυνάμεων και των εθνικών ιδιοτελών συμφερόντων. Πίστευε ότι τα έθνη εμπλέκονται σε συγκρούσεις ισχύος λόγω της άγνοιας, του εγωισμού, και της ελλιπούς ανάπτυξης κατάλληλων πολιτικών θεσμών. Οι λαοί και τα έθνη θα μπορούσαν να παραμερίσουν τα ιδιοτελή τους συμφέροντα, προσφεύγοντας σε ανώτερες και υψηλές αξίες, όπως η κοινή ανθρώπινη επιθυμία για ειρήνη, δικαιοσύνη, ηθική.

Αυτή η πολιτική φιλοσοφία αντικατοπτρίστηκε σε ομιλία του, που απηύθυνε στο Κογκρέσο των Η.Π.Α. στις 8 Ιανουαρίου του 1918, και στην οποία περιλαμβάνονταν οι περιώνυμοι «Δεκατέσσερις Όροι» (Fourteen points), με βάση τους οποίους θα θεμελιωνόταν η ειρήνη του κόσμου. Ο δέκατος τέταρτος αναφερόταν στην ιδέα μιας ένωσης των εθνών, την οποία ο Αμερικανός πρόεδρος πρόβαλε στη Διάσκεψη Ειρήνης του Παρισιού. Πέρα από το αμερικανικό σχέδιο για τη δημιουργία μιας Κοινωνίας των Εθνών, το οποίο είχε εκπονήσει ο Συνταγματάρχης House στις 16 Ιουλίου του 1918, υπήρχαν και ανάλογα επιμελώς επεξεργασμένα ευρωπαϊκά σχέδια. Έτσι, επικράτησε ένα μεικτό αμερικανο – βρετανικό σχέδιο, το οποίο, μετά από μεταβολές και τροποποιήσεις, υπεβλήθη στην τρίτη ολομέλεια της Διάσκεψης στις 14 Φεβρουαρίου του 1919, όπου ο Πρόεδρος Wilson εκφώνησε μια από τις σημαντικότερες ομιλίες του. Σ' αυτήν διακρίνονται άμεσα οι ιδεαλιστικές πολιτικές αντιλήψεις, από τις οποίες εμφορούνταν:

... μέσω αυτού του θεσμού (της Κοινωνίας των Εθνών), εξαρτιόμαστε πρώτα και κύρια από μία μεγάλη δύναμη, και αυτή είναι η ηθική δύναμη της παγκόσμιας κοινής γνώμης... Είναι μια σίγουρη εγγύηση ειρήνης. Είναι μία σίγουρη εγγύηση του λόγου ενάντια στην επιθετικότητα...

Πολλά φοβερά, αλλά και μερικά πολύ όμορφα πράγματα έχουν προκύψει, κύριοι, απ' αυτόν τον πόλεμο. Το κακό έχει ηττηθεί, κι ο υπόλοιπος κόσμος έχει αντιληφθεί καλύτερα από ποτέ το μεγαλείο του δικαίου. Άνθρωποι που άλλοτε έβλεπαν με καχυποψία ο ένας τον άλλο τώρα ζουν σα φίλοι και σύντροφοι σε μια οικογένεια, κι έτσι θέλουν να ζουν. Το μίσος της δυσπιστίας και της δολοπλοκίας χάθηκε. Οι άνθρωποι κοιτάζουν στα μάτια ο ένας τον άλλο και λένε: "Είμαστε αδέρφια και έχουμε ένα κοινό σκοπό. Δεν το αντιληφθήκαμε πριν, αλλά το αντιλαμβανόμαστε τώρα, κι αυτό είναι το Σύμφωνο της αδελφότητας και της φιλίας μας".

Στη συνέχεια, ο Αμερικανός πρόεδρος αναχώρησε για τις Η.Π.Α.. Το Σύμφωνο της Κοινωνίας των Εθνών δημοσιεύθηκε στις εφημερίδες της χώρας στις 15 Φεβρουαρίου, και προκάλεσε αντιδράσεις, ώστε ο Πρόεδρος Wilson υποχρεώθηκε να επιφέρει τροποποιήσεις στο κείμενο. Τελικά, η πέμπτη ολομέλεια της Διάσκεψης Ειρήνης ενέκρινε ομόφωνα το ανανεωμένο σχέδιο του Συμφώνου (28 Απριλίου 1919), το οποίο περιλάμβανε 26 άρθρα. Αυτά αποτέλεσαν το πρώτο τμήμα της Συνθήκης των Βερσαλιών.

Με τη Διάσκεψη Ειρήνης του Παρισιού και τη δημιουργία της Κοινωνίας των Εθνών, η Ευρώπη διήγε μια περίοδο απατηλής ευφορίας, θύμα της αυταπάτης ότι δεν επρόκειτο να ξεσπάσει νέος πόλεμος, εφόσον η Κοινωνία εγγυώνταν την ειρήνη. Ωστόσο, οι νικητές του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου δεν κατόρθωσαν να ομονοήσουν στο ζήτημα της διευθέτησης της μεταπολεμικής τάξης πραγμάτων: η Γαλλία δεν ένιωθε ασφαλής συνορεύοντας με μια ηττημένη μεν Γερμανία, αλλά πολυπληθέστερη και βιομηχανικά ισχυρότερη. Γι' αυτό και προχώρησε στην ανάπτυξη ενός συστήματος συμμαχιών με άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Σταθερή πρόθεση της Γαλλίας ήταν η σύναψη στρατιωτικής συμμαχίας με τη Μ. Βρετανία. Ωστόσο, οι εκτιμήσεις των Βρετανών ήταν εκ διαμέτρου αντίθετες: θεωρούσαν ότι η Γαλλία ήταν ήδη πολύ ισχυρή χώρα, και θα μπορούσε να κυριαρχήσει στην Ευρώπη. Πίστευαν ότι η Συνθήκη των Βερσαλιών ήταν άδικη για τη Γερμανία, και φοβόταν ότι η σύναψη συμμαχίας με τη Γαλλία θα τους ενέπλεκε πάλι στα αδιέξοδα των ευρωπαϊκών υποθέσεων. Έτσι τέθηκαν τα θεμέλια της πολιτικής του κατευνασμού, που αποδείχθηκε μοιραία για την ειρήνη.

Βρετανοί και Γάλλοι διαφωνούσαν επίσης για το ζήτημα των αποζημιώσεων που έπρεπε να καταβάλλει η ηττημένη Γερμανία. Το 1919, οι Γάλλοι επέμεναν ότι η Γερμανία έπρεπε να πληρώσει αποζημιώσεις για τις καταστροφές που προκάλεσε ως μοναδική υπεύθυνη για τον πόλεμο, σύμφωνα με το άρθρο 231 της Συνθήκης των Βερσαλιών, ενώ ο Βρετανός Lloyd George εκτιμούσε ότι στην τεταμένη ατμόσφαιρα του 1919 η Γερμανία δεν θα ήταν σε θέση να ανταπεξέλθει στις οικονομικές της υποχρεώσεις. Τελικά, το ποσό των αποζημιώσεων καθορίστηκε το 1921, και ανήλθε σε 132 δισεκατομμύρια χρυσά μάρκα εποχής, το οποίο η Γερμανία θα έπρεπε να αποπληρώσει ως το τέλος του αιώνα. Οι Γερμανοί δεν επέδειξαν καμιά διάθεση να συνεργαστούν στο ζήτημα αυτό, το οποίο παρέμενε άλυτο ως το 1932. Έτσι, τον Ιανουάριο του 1923, οι Γάλλοι και οι Βέλγοι κατέλαβαν την πλουτοπαραγωγική περιοχή της Ruhr, για να την εκμεταλλευθούν και να αντισταθμίσουν τις απώλειες από την άρνηση των Γερμανών να πληρώσουν τις αποζημιώσεις. Όμως, το οικονομικό κόστος της κατοχής αποδείχθηκε δυσβάστακτο για τους Γάλλους, οι οποίοι ήρθαν αντιμέτωποι και με τις αντιδράσεις των συμμάχων τους, ενώ η Γερμανία μαστίζονταν από υψηλό πληθωρισμό.

Για την άρση του αδιεξόδου, ο Βρετανός πρωθυπουργός James Ramsey MacDonald διοργάνωσε το καλοκαίρι του 1924 μια διάσκεψη στο Λονδίνο, κατά την οποία προώθησε το Σχέδιο του Αμερικανού τραπεζίτη και πολιτικού Charles Dawes για τη διευθέτηση του ζητήματος των αποζημιώσεων. Το σχέδιο ευνοούσε τη Γερμανία: αντίθετα, δεν περιλάμβανε καμιά πρόνοια για την οικονομική ενίσχυση της Γαλλίας και του Βελγίου, που υπέστησαν μεγαλύτερες ζημιές σε σχέση με τη Γερμανία κατά τον πόλεμο. Οι Βρετανοί συμπεριφερόταν στον πρώην εχθρό τους ως ισότιμο εταίρο, εμπεδώνοντας μ' αυτόν τον τρόπο ακόμη περισσότερο την πολιτική του κατευνασμού. Ο Stanley Baldwin, ο οποίος διαδέχθηκε στην πρωθυπουργία τον MacDonald τον ίδιο χρόνο, δεν επιδείκνυε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, και δεν τα γνώριζε επαρκώς. Γι' αυτό και δεν μπορούσε να αντιληφθεί τις επερχόμενες εξελίξεις.

Έτσι, οι επαχθείς όροι της Συνθήκης των Βερσαλιών, η πολύμορφη κρίση που έπληξε τη Γερμανία, και η πολιτική πρεσβυωπία των Συμμαχικών Δυνάμεων, οι οποίες δεν κατόρθωσαν να διαβλέψουν τις εσωτερικές διεργασίες που διαδραματίζονταν στο εσωτερικό αυτής της χώρας, εκκόλαψαν τις συνθήκες για την άνοδο στην εξουσία του Εθνικού Σοσιαλιστικού Γερμανικού Εργατικού Κόμματος (National sozialistische Deutsche Arbeiter partei, NSDAP ή Ναζιστικό Κόμμα) και του ηγέτη του, Adolph Hitler (30 Ιανουαρίου 1933).

Ο Hitler στη Βιέννη (αριστερά του ο Arthur Seyss -Inquart)

Τον Οκτώβριο του 1933, ο Hitler απέσυρε τη Γερμανία από τη Συνδιάσκεψη Αφοπλισμού, και λίγες μέρες αργότερα από την Κοινωνία των Εθνών. Το κόμμα του είχε ταχθεί σταθερά κατά της και καταψήφισε την ένταξη της χώρας σ' αυτήν (1926). Συγχρόνως, έθεσε άμεσα σε εφαρμογή το πρόγραμμα επανεξοπλισμού της Γερμανίας: διέταξε τον τριπλασιασμό των γερμανικών στρατευμάτων, παραβιάζοντας έτσι το άρθρο 160 της Συνθήκης των Βερσαλλιών, το οποίο προέβλεπε τον περιορισμό των γερμανικών ενόπλων δυνάμεων σε εκατό χιλιάδες άνδρες· συνέχισε το πρόγραμμα παραγωγής υποβρυχίων, παρά την απαγόρευση της ναυπήγησης υποβρυχίων από την ίδια συνθήκη (άρθρο 191), και διέθεσε μεγάλα ποσά για την παραγωγή σκαφών επιφανείας, των οποίων ο σχεδιασμός είχε ξεκινήσει αρκετά νωρίτερα. Το Μάρτιο του 1935, ο Joseph Goebbels, υπουργός προπαγάνδας κι ένας από τους πιο στενούς συνεργάτες του Hitler, αποκάλυψε στον ξένο Τύπο τη σύσταση μιας νέας γερμανικής πολεμικής αεροπορίας, και τον ίδιο μήνα ανακοίνωσε την επαναφορά της υποχρεωτικής στρατιωτικής υπηρεσίας, που θα επέτρεπε την αύξηση του στρατού σε πεντακόσιες χιλιάδες άνδρες περίπου. Απέναντι στο εξοπλιστικό πρόγραμμα του Hitler και στη δεδηλωμένη πρόθεσή του να αναθεωρήσει τη Συνθήκη των Βερσαλλιών, η Βρετανία επέμενε σε μια πολιτική παγώματος της παραγωγής στρατιωτικών αεροσκαφών. Οι Βρετανοί επιδίωκαν τον περιορισμό και τη μείωση των εξοπλισμών σ' όλο τον κόσμο μέσω της διεθνούς συνεργασίας, με απώτερο σκοπό το γενικό αφοπλισμό.

Ο επανεξοπλισμός, αν και δεν είχε ολοκληρωθεί ακόμη, ισχυροποίησε στρατιωτικά το Hitler και του επέτρεψε να θέσει σε εφαρμογή το σχέδιο ανατροπής της Συνθήκης των Βερσαλλιών. Το πρώτο βήμα προς την κατεύθυνση αυτή ήταν η κατάληψη και η επαναστρατικοποίηση της Ρηνανίας. Το γερμανικό εγχείρημα δεν αιφνιδίασε τους Γάλλους και τους Βρετανούς, γιατί είχαν ενημερωθεί από τις διπλωματικές και μυστικές τους υπηρεσίες. Ωστόσο, κανένας απ' αυτούς δεν αντέδρασε υπεύθυνα: οι Γάλλοι ήταν διστακτικοί, επιθυμούσαν τη λύση των διαπραγματεύσεων, και σχεδίασαν μόνο προληπτικά μέτρα. Οι Βρετανοί δε θεωρούσαν ζωτικής σημασίας για τα συμφέροντά τους τη διατήρηση αυτής της ζώνης, και δυσφορούσαν για το Γάλλο –σοβιετικό σύμφωνο του 1935, το οποίο αποτελούσε μια ένδειξη της γαλλικής μεταστροφής προς τη Ρωσία. Συνεπώς, το διεθνές πολιτικό κλίμα ευνοούσε το ναζιστικό εγχείρημα. Ο Γερμανός δικτάτορας χαρακτήρισε προσχηματικά αυτό το σύμφωνο σαν απειλή κατά της χώρας του, και στις 7 Μαρτίου του 1936 τα γερμανικά στρατεύματα εισήλθαν επιφυλακτικά στη Ρηνανία. Η γαλλική κυβέρνηση,

που βίωνε άμεσα τη γερμανική απειλή, αποτάθηκε στην Κοινωνία των Εθνών με την προοπτική ότι θα επέβαλε οικονομικές κυρώσεις στη Γερμανία. Το Συμβούλιο της Κοινωνίας συνεδρίασε στις 19 Μαρτίου στο Λονδίνο, και καταδίκασε τη γερμανική κίνηση ως παραβίαση της Συνθήκης των Βερσαλιών, ωστόσο δεν επέβαλε κυρώσεις. Πολλές χώρες δεν επιθυμούσαν να επιβαρύνουν τις οικονομίες τους, διακόπτοντας τις εμπορικές σχέσεις με τη Γερμανία. Μάλιστα, μερικές πρότειναν να επανέλθει η Γερμανία στην Κοινωνία των Εθνών, για να επιλυθεί το θέμα στην έδρα της στη Γενεύη. Ο Hitler άοριστα δεν απέκλεισε το ενδεχόμενο αυτό στο μέλλον. Εν τω μεταξύ, όμως, τα γερμανικά στρατεύματα είχαν εγκατασταθεί στη Ρηνανίας, και άρχισαν την κατασκευή οχυρωματικών έργων, παραβιάζοντας κατάφωρα τους όρους της Συνθήκης των Βερσαλιών, οι οποίοι απαγόρευαν στη Γερμανία «να διατηρεί ή να κατασκευάζει οχυρωματικά έργα» στη Ρηνανία (άρθρο 42), και «να συγκεντρώνει ένοπλες δυνάμεις»(άρθρο 43).

Ο Hitler, ενθαρρυσμένος από την αδράνεια, την ασυνεννοησία, και τις διαφορές των Αγγλο – γάλλων στο ζήτημα της Ρηνανίας, προχώρησε στην επόμενη κίνηση, τη συνένωση της Γερμανίας με την ιδιαίτερη πατρίδα του, την Αυστρία (*Anschluss*). Το Μάρτιο του 1931, οι κυβερνήσεις της Γερμανίας και της Αυστρίας ανακοίνωσαν ότι είχαν συμφωνήσει για την τελωνειακή ένωση μεταξύ τους, που θα καταργούσε όλους τους εμπορικούς φραγμούς ανάμεσα στις δύο χώρες. Το κοινό σχέδιο συνάντησε τη σφοδρή αντίδραση των Συμμαχικών Δυνάμεων, κυρίως της Γαλλίας, η οποία εξανάγκασε την Αυστρία να το εγκαταλείψει, απειλώντάς την ότι θα παρεμποδίσει τη χορήγηση δανείου, που τόσο πολύ χρειαζόταν η τελευταία. Όταν ο Hitler ανήλθε στην εξουσία, το αίτημα για συνένωση επανήλθε. Ο Γερμανός δικτάτορας ποτέ δεν είχε αποκρύψει τις διαθέσεις του για το ζήτημα αυτό, το οποίο τοποθέτησε στο πρόγραμμά του ως κορυφαία προτεραιότητα. Στο στόχο αυτό αποσκοπούσε και η δραστηριοποίηση ενός δυναμικού ναζιστικού κόμματος στην Αυστρία. Η αυστριακή κυβέρνηση προσπαθούσε να το θέσει υπό τον έλεγχο της από το 1934, αλλά μάταια. Στις 12 Φεβρουαρίου 1938, ο Αυστριακός Καγκελάριος Kurt von Schuschnigg συναντήθηκε με τον Hitler στο Berchtesgaden των βαυαρικών Άλπεων, για να θέσουν τις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών σε μια πιο σταθερή βάση. Ο von Schuschnigg ικανοποίησε μια σειρά αιτημάτων του Hitler, μεταξύ των οποίων και το διορισμό ενός φιλοναζιστή, του Arthur Seyss – Inquart, ως υπουργού των Εσωτερικών. Συγχρόνως, όμως, αποφάσισε να διοργανώσει ένα δημοψήφισμα στις 13 Μαρτίου, για να ζητήσει την υποστήριξη των συμπολιτών του για μια «ελεύθερη και ενωμένη Αυστρία». Ο Hitler απαίτησε την ακύρωσή του, και, ενώ ο γερμανικός στρατός άρχισε να κινητοποιείται, ο Αυστριακός Καγκελάριος, χωρίς την υποστήριξη της Γαλλίας και της Βρετανίας, αναγκάστηκε να παραιτηθεί. Τα γερμανικά στρατεύματα εισήλθαν στη Βιέννη στις 12 Μαρτίου του 1938, και την επόμενη μέρα ανακηρύχθηκε η ένωση των δύο κρατών. Ο Hitler επισκέφθηκε τη πόλη που τον συνέδεε με τα παιδικά του χρόνια, το Linz, όπου έγινε δεκτός με ενθουσιασμό, όπως και τα γερμανικά στρατεύματα σε άλλες πόλεις της Αυστρίας.

Επρόκειτο για μια ενέργεια, που παραβίαζε το άρθρο 80 της Συνθήκης των Βερσαλιών, το οποίο όριζε ότι «η Γερμανία αναγνωρίζει και θα σεβαστεί αυστηρά την ανεξαρτησία της Αυστρίας», κι ότι η οποιαδήποτε μεταβολή θα πραγματοποιούνταν «με τη συμφωνία του Συμβουλίου της Κοινωνίας των Εθνών». Ωστόσο, αυτή, στο συγκεκριμένο γεγονός, υπήρξε κυριολεκτικά απύσχα. Δύο μεγάλες χώρες – μέλη της, και νικήτριες Δυνάμεις του πολέμου, η Γαλλία και η Βρετανία, αντιμετώπιζαν εσωτερική πολιτική κρίση, και αδυνατούσαν να αναλάβουν σοβαρές πολιτικές πρωτοβουλίες για το ζήτημα της Αυστρίας. Περιορίστηκαν να εκφράσουν τυπικά την ανησυχία τους στο Βερολίνο, και σε τετριμμένες διπλωματικές διαμαρτυρίες, οι οποίες άφησαν αδιάφορη τη ναζιστική Γερμανία.

Ο ενθουσιασμός που επικράτησε στην Αυστρία μεταδόθηκε γρήγορα και εξήψε τα φιλογερμανικά αισθήματα της γερμανικής μειονότητας των Σουδητών, που διαβιούσε στη γειτονική Τσεχοσλοβακία. Οι Σουδήτες διεκδικούσαν την ενσωμάτωσή τους στη Γερμανία ή την παραχώρηση πλήρους αυτονομίας μέσα στο τσεχικό κράτος. Ο Hitler απειλούσε ότι θα παρενέβαινε στρατιωτικά για να ικανοποιήσει τα δίκαια, όπως ισχυριζόταν, αιτήματα των Σουδητών, αλλά οι Τσέχοι ήταν αποφασισμένοι να αντιδράσουν δυναμικά. Οι πρώτες συμβιβαστικές προσπάθειες των Βρετανών το καλοκαίρι του 1938 υπό τον Λόρδο Runciman απέτυχαν. Σε αυτό το κρίσιμο σημείο, διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρόλο ο Βρετανός Πρωθυπουργός Neville Chamberlain.

Ο Hitler επιθεωρεί γερμανικά στρατεύματα στην Πράγα

Το Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου, οι Chamberlain και Hitler είχαν μια σειρά συναντήσεων, οπού ο τελευταίος γινόταν όλο και πιο διεκδικητικός. Στις 23 Σεπτεμβρίου, ο Γερμανός δικτάτορας με υπόμνημά του πρόβαλε νέες σοβαρές αξιώσεις: απαιτούσε την πλήρη αποχώρηση του τσεχικού στρατού από τα διεκδικούμενα εδάφη και την παραχώρησή τους στη Γερμανία μέχρι τις 28 του μηνός. Ο Chamberlain επιφυλάχθηκε να ενημερώσει τους Τσέχους και το υπουργικό συμβούλιο στην πατρίδα του για τους νέους γερμανικούς όρους. Βρετανοί και Γάλλοι αποφάσισαν να ακολουθήσουν μια πιο σκληρή στάση, αλλά ο Hitler δεν ήταν διατεθειμένος να υποχωρήσει.

Στις 29 Σεπτεμβρίου του 1938, ο Πρωθυπουργός της Βρετανίας Neville Chamberlain και ο Γάλλος ομόλογός του Eduard Daladier, οι δικτάτορες Benito Mussolini και Adolf Hitler συναντήθηκαν στο Μόναχο. Τις πρώτες πρωινές ώρες της 30ης Σεπτεμβρίου, οι τέσσερις άντρες υπέγραψαν την περίωνυμη Συμφωνία του Μονάχου, με την οποία η Σουδητία παραχωρήθηκε στη Γερμανία.

Ο Chamberlain επέστρεψε στην πατρίδα του θριαμβευτικά, φέρνοντας «έντιμη ειρήνη για την εποχή μας», όπως δήλωσε χαρακτηριστικά. Ωστόσο, ο Γερμανός δικτάτορας δεν άργησε να διαψεύσει τις ρομαντικές ελπίδες των οπαδών του κατευνασμού: το Μάρτιο του 1939 κατέλαβε την Τσεχοσλοβακία. Το τσεχικό τμήμα έγινε γερμανικό προτεκτοράτο (Προτεκτοράτο Βοημίας και Μοραβίας) και το σλοβακικό ένα κατ' επίφαση ανεξάρτητο κράτος, στην πραγματικότητα κράτος – δορυφόρος. Η κατάληψη της Τσεχοσλοβακίας αποτέλεσε κυνική παραβίαση του άρθρου 81 της Συνθήκης των Βερσαλιών, με το οποίο η Γερμανία αναγνώριζε την «πλήρη ανεξαρτησία του Τσεχο-Σλοβακικού Κράτους».

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η ενεργητική ανάμειξη της Κοινωνίας των Εθνών στις πολιτικο-στρατιωτικές κρίσεις της Αυστρίας και της Τσεχοσλοβακίας προβλεπόταν από το ίδιο το Σύμφωνό της. Αλλά, τα μέλη της Κοινωνίας δεν έσπευσαν «να σεβαστούν και να προστατεύσουν την εδαφική ακεραιότητα και την πολιτική ανεξαρτησία» αυτών των δύο μελών, τα οποία υπέστησαν τη χιτλερική επίθεση, όπως προ έβλεπε το άρθρο X. Ούτε το Συμβούλιό της συγκλήθηκε για να αναλάβει δράση εναντίον μιας πολεμικής ενέργειας, της γερμανικής εισβολής, εφόσον, σύμφωνα με το άρθρο XI «Κάθε πόλεμος ή απειλή πολέμου, είτε επηρεάζει άμεσα ένα μέλος της Κοινωνίας είτε όχι, θεωρείται θέμα που αφορά την Κοινωνία στο σύνολό της, και θα λάβει όλα τα μέτρα που είναι ενδεδειγμένα και αποτελεσματικά για τη διασφάλιση την ειρήνης των εθνών». Επίσης, η Κοινωνία των Εθνών δεν αποτόλμησε να καλέσει το «κράτος μη μέλος», δηλαδή τη Γερμανία, για τη διευθέτηση της διαφοράς που είχε με τα δύο αυτά μέλη της, όπως όριζε το άρθρο XVII. Αποδείχθηκε ένας παραλυτικός θεσμός, ανίκανος να αναλάβει οποιαδήποτε δυναμική πρωτοβουλία. Ο παροπλισμός αυτών των άρθρων καταμαρτυρεί τη χαρακτηριστική αδράνεια και τον πολιτικό λήθαργο στον οποίο είχε βυθιστεί.

Βιβλιογραφία

1. Bailey T. A., *Woodrow Wilson and the lost peace*, New York: The Macmillan Company, 1944.
2. Eubank K., *The Origins of World War II*, Arlington Heights-Illinois: Harlan Davidson Inc., 1990 [1969].
3. George A. L. and Juliette L. George, *Woodrow Wilson and Colonel House – A personality study*, New York: Dover Publications, Inc. (πρώτη έκδοση: The John Day Company, 1956).
4. George D. L., *The truth about the peace treaties*, 2vols, London: Victor Gollancz LTD, 1938.
5. Gerrity F. X. (ed.), *Taft papers on League of Nations*, Athens-Ohio: Ohio University Press, 2003.
6. Henig, R., *The Origins of the Second World War 1933 – 1939*, London and New York: Routledge, 1992 (πρώτη έκδοση: Methuen & Co. Ltd, 1985).
7. Καντ Ιμμ., *Η θρησκεία εντός των ορίων του Λόγου και μόνο, μετάφραση-σημειώσεις-επιλεγόμενα Κώστας Ανδρουλιδάκης*, Αθήνα: Πόλις, 2007 (τίτλος πρωτοτύπου: *Die Religion inner halb der Grenzen* , 1793).
8. Καντ Ιμμ., *Δοκίμια, εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια Ε.Π. Παπανούτσου*, Αθήνα: Δωδώνη, 1971.
9. Kershaw I., *Χίτλερ, 1936 - 1945: Νέμεσις*, Αθήνα: Scripta, 2002.
10. Kissinger H., *Diplomacy*, New York-London -Toronto-Sydney: Simon & Schuster Paperbacks, 1994.
11. Link A.S.(ed.), *The papers of Woodrow Wilson*, 69 vols, Princeton-New Jersey: Princeton University Press, 1986.
12. Machiavelli N., *The Prince*, Edited by Quentin Skinner και Russell Price, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2008 [1988].
13. Machiavelli N., *Discourses on Livy*, Translated with an Introduction and Notes by Julia Conaway Bondanella and Peter Bondanella, Oxford and New York: Oxford University Press, 2003 (τίτλος πρωτοτύπου: *Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio*, 1517; / 1531).

14. Πλάτων, Πολιτεία, εισαγωγή-σχόλια-ανάλυση-επίμετρα-προλεγόμενα Θεόδωρου Γ. Μαυρόπουλου, Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, 2006.
15. Ν.Μ.Σκουτερόπουλος (επιμέλεια-μετάφραση-σχολιασμός), Η αρχαία σοφιστική – Τα σωζόμενα αποσπάσματα, Αθήνα: Γνώση, 1991.
16. Σκαλτσάς Κ., Οπρόεδρος Γούδροου Ουίλσον και η Κοινωνία των Εθνών, Διδακτορική διατριβή, Σχολή Νομικών και Οικονομικών Επιστημών Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 1968.
17. Shirer W. L., *The rise and fall of the Third Reich*, Arrow Books, 1998 (πρώτη έκδοση: London: Secker & Warberg, 1960).
18. Taylor A. J. Σ., *The Origins of the Second World War*, Harmondsworth-Middlesex: Penguin Books in association with Hamish Hamilton, 1964 (πρώτη έκδοση: Hamish Hamilton, 1961).
19. Temperley H. W. V. (ed.), *A history of the Peace Conference of Paris*, 6 vols, London – New York – Toronto: Oxford University press, 1969 [1920].
20. Weinberg G. L., *Germany, Hitler, and World War II: essays in modern German and world history*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1996 [1995].
21. Χομπς Τ., *Λεβιάθαν ή Ύλη, Μορφή και Εξουσία μιας Εκκλησιαστικής και Λαϊκής Πολιτικής Κοινότητας*, μετάφραση Γρηγόρη Πασχαλίδη και Αιμίλιου Μεταξόπουλου, εισαγωγή Αιμίλιος Μεταξόπουλος, Αθήνα: Γνώση, 1989 (τίτλος πρωτοτύπου: *Leviathan or The Matter, Forme and Power of a Common Wealth Ecclesiastical and Civil*, 1651).